

נוטריקון וגימטריא ליום העצמאות

ד"ר חזות גבריאל

שתי דרשות מפורסמות ליום העצמאות, הראשונה על בסיס הישולחן ערוך (א"ח - ר"ח, תכח, ג):

סימן לקביעת המועדים; א"ת ב"ש, ג"ר ד"ק, ה"ץ ו"ף, פירוש: ביום ראשון של פסח יהיה לעולם ט"ב וסימן: על מצות ומרורים יאכלוהו (במדבר ט, יא). ביום ב' בו שבועות, וביום ג' בו ר"ה, ביום ד' בו קריאת התורה (ה) שהוא שמחת תורה, ביום ה' בו צום כיפור, ביום ו' בו פורים שעבר.

בחסדי ד' זכינו כי גם הצמד ז"ע יושלם בטבלה, בז' של פסח יחול חג עצמאות, הלא דבר הוא. בדרשה שנייה מוצאים תלמידי הגר"א את שנת תש"ח במילה אדם. אדם הוא ראשי תיבות אדם-דוד-משיח, דוד באמצע. דוד נולד ב-2854, כפול שניים זה 5708, זוהי שנת תש"ח.

לפנינו דרשות מסוג גימטריה או נוטריקון, מידות כ"ט ול' בהתאמה. המידות הללו כלולות בל"ב מידות הדרש של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי. על מידת הנוטריקון כותב הבבלי:

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: מניין ללשון נוטריקון מן התורה - שנאמר (בראשית יז, ה) כי א"ב המו"ן גויס נתתיך, אב נתתיך לאומות, בחור נתתיך באומות, המון חביב נתתיך באומות, מלך נתתיך לאומות, ותיק נתתיך באומות, נאמן נתתיך לאומות (בבלי, שבת קה ע"א).

על פניה זו אינה מידת דרש רגילה היא נראית יותר כמתודה ששייכת למישור הרמז ולא למישור הדרש, (כך מקובל, ל"ב המידות הם לענייני אגדה). הדרשה נראית כראשי תיבות של המילים 'אב המון גויים', ובאמת כך מפרש זאת רש"י על אתר (בראשית יז, ה). לפי פירוש זה, לא אנחנו מבצעים דרשה של נוטריקון למילה בתורה, אלא התורה עצמה עושה את דרשת הנוטריקון, כלומר היא עצמה כותבת גם את המילה וגם את פירושה המלא. פירוש זה מציע לראות את הפסוק הזה כמקור לנוטריקון כמידת דרש.

פירוש זה מעט מוקשה. ראשית, האות רי"ש נמצאת מיותרת והמלה 'גויים' אינה מופיעה בנוטריקון, זה אינו אלא קירוב גס לנוטריקון. בגמרא עצמה מוכח שאין הכוונה לנוטריקון כפי שהבין אותו רש"י. הרי הגמרא מביאה רשימת מילים שפורסות את הנוטריקון (ואלו לא המילים 'אב המון גויים'): **אב, בחור, המון חביב, מלך, ותיק, נאמן**. מילים אלו פורסות את הנוטריקון א"ב המו"ן, וכל התכונות הרמוזות כאן נאמרו לו ביחס לגויים (=לאומות). אם כן, ראשי התיבות כאן הן המילים א"ב המו"ן, ולא המילה אברה"ם. אכן, כמעט כל דרשות הנוטריקון נראות כמו 'משחק' שרירותי. לא ברור הקריטריון לבחירת המילים שפורסות את הנוטריקון, וישנן דרגות חופש רבות להצבתן. המסקנה - הנוטריקון אינו בהכרח ראשי תיבות. זהו רמז מקוצר לתוכן החבוי, אשר קשור לראשי תיבות, אך אינו מחוייב להיות בדיוק ראשי תיבות.

הגימטריא מטפלת בערך המספרי של האותיות והמילים. דרשת א"ת ב"ש אכן יכולה להיכנס תחת הכותרת של גימטריא. היא אינה מקשרת אותיות למילים, אלא ממירה אותיות באותיות שקשורות אליהן בדרך כלשהי. אמנם כאן הקשר אינו דרך הערך המספרי הגימטרי, אלא דרך מיקומיהן בסדרת אותיות הא"ב. תמורת א"ת ב"ש היא אמנם חילוף אותיות, אבל הכלל השולט על חילוף האותיות הזה אינו קשור למילים אלא לאותיות, ולערך המספרי.

חילוף האותיות שבנוטריקון אינו קשור לערך המספרי. זהו שינוי סדר הופעת האותיות במילה, ולכן יסודו הוא המילה ולא האותיות. הקשר בין המוחלפים נוצר דרך הופעותיהם במילה, לכן זוויית ההתייחסות הבסיסית היא זוויית של מילים ולא של אותיות. בלשון הקודש יחידת המשמעות הבסיסית היא **האות**, ולא המילה. הגימטריא, אם מתייחסים אליה בצינונית, היא ביטוי ברור לתופעה זו.

ייתכן שזוהי כוונת המשנה בסופ"ג דאבות, שכותבת: "תקופות וגימטריאות פרפראות לחכמה". שני התחומים הללו עוסקים בחשבונות, ולכן המשנה קושרת אותם זה לזה.

להערות ולרכישת ספרי 'מידה טובה': hazutg@gmail.com